

KASİDE-İ BÜRDE TERCÜMELERİNDE CAHİLİYE DÖNEMİ GELENEKLERİ*

*Vesile ALBAYRAK SAK***

ÖZET

Arapların kendilerine has ilimlerinden biri olan şiir, kafiyeli, vezinli bir söz olmaktan öte onların ruhi faaliyetlerinin muhteşem bir sonucudur. Arap şiirinin ilk defa nasıl teşekkül ettiği, nasıl düzenli bir şekil aldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte M. VI. yüzyıl başlarında bütün kabilelerin bildiği ortak bir dil hâlini alışı hususunda araştırmacılar hemfikirdirler.

Cahiliye devrinden Hicret'in ilk yıllarına kadar Arap şiirindeki tarihi süreçte ilk örneklerini Muallakat adı verilen muhtelif yedi şiirde bulduğumuz kaside ise Arap edebiyatının ilk ve en köklü nazım şeklidir. Kaside; methiye, hiciv, iftihar ve tasvir olmak üzere dört temel konuyu işlemiş; İslam'ın inanç ve ahlak prensipleri ile çelişen temalar zamanla yerini Kuran'dan mülhem İslami değerlere bırakmıştır. İşlediği konu bakımından diğer kasidelerden ayrılıp kendi başlarına müstakil bir eser hüviyetinde olan Kaside-i Bürde'ler ise Hz. Peygamber'i methetmek maksadıyla yazılan eserlerdir ve bu eserlerin Hz. Peygamber sevgisini ifade etmede adeta bir ibadet telakki edilmesi edebiyatımızda birçok tercüme, şerh ve tahmislerinin kaleme alınmasına vesile olmuştur.

Cahiliye dönemi kültürünün izlerine birçok eserde olduğu gibi Kaside-i Bürde Tercümeleri'nde de rastlamak mümkündür. Zira Cahiliye kavramı ve Cahiliye dönemi, yaşanmış bitmiş bir tarihi süreci değil bir kültürü temsil etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Cahiliye kültürünün dikkat çekici özellikleri araştırılmış, Arapların siyasi ve sosyal hayatlarına yön veren örf ve âdetleri Kaside-i Bürde Tercümeleri'nde incelenmiştir. Şurası bir gerçektir ki medeniyetler arası kültür ticaretinin somut birer delilleri olan tercümeler birçok kültürde olduğu gibi Arap ve Türk kültürü arasında da köprü vazifesini yerine getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cahiliye, Kaside, Kaside-i Bürde Tercümeleri, Gelenek, Medeniyet.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Öğretmen-MEB, El-mek: albayrak_vesile@hotmail.com

TRADITIONS OF THE PRE-ISLAMIC AGE OF IGNORANCE IN TRANSLATIONS OF KASİDE-İ BÜRDE

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction and the Aim of the Study

The poetry which is one of the Arabic disciplines, rather than being a rhyming and metrical saying, is a great result of the spiritual output of Arabic people. Although it is not known how the Arabic poetry came out and how it got in order for sure, the researchers are on the same page about the fact that it turned into a common language that is known by all the tribes at the dawn of the sixth century.

During the historical period starting from the first years of the pre-islamic age of ignorance till the first years of the Hejira, the ode of which first examples are found in the seven poems called the Mu'allaqāt is the first and the longest established verse of the Arabic poetry. The ode deals with four main topics as praise, satire, pride and depiction and the themes contradicting with the Islamic belief and Islamic moral principles have given their place to Islamic values inspired from the Koran. Kaside-i Bürdes which are different from other odes in terms of the topic they deal with are independent works written in order to praise the Prophet Muhammad and the fact that the works regard love for the Prophet Muhammad as worship has led to a lot of translations, explanations, tahmises, teshtirs and tezyils to be written in our literature.

As in many works, it is possible to come across with traces of pre-islamic age of ignorance in translations of Kaside-i Bürde, too. However the term, the age of pre-islamic age of ignorance, stands for a culture rather than a historical process that has already come to an end. Therefore, in this study, remarkable features of the pre-islamic age of ignorance and Arabic customs shaping the Arabic political and social life have been examined from translations of Kaside-i Bürde. As a last word, it is a fact that the translations, which are proofs of cultural exchange between civilizations, serve as bridges between the Arabic and the Turkish cultures as it is the case in many.

Study Method

In this study emphasis is given on JAHILIYYAH poem 'Burden ode', which is the first and most fundamental verse form of Arabic literature and ode (Eulogy), which has an independent identity in terms of the subjects it dealt with, was briefly expressed. As it is in many works, remarkable features of common culture of Jahiliyyah age (pre-islamic age of ignorance) have been studied in Burden ode translations as well. Besides, the customs and traditions, giving direction to the political and social life of Arabs, were examined.

Findings and Discussion

Since the aim of this study is to determine the remarkable features of Jahiliyyah age and is to identify Jahiliyyah age culture in the Burden ode translations, translations of Ahmed Le'ali, Abdurrahman Karahisari, Şemseddin Sivasi were discussed and the mentality of the

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

pre-Islamic period in these works has been tried to be explained. The status of pre-Islamic Arab customs and traditions such as Oath, testimony, sacrifice, generosity, justiceships, priesthood, pacta sunt servanda were identified. In addition to the traces of Arabic social, political and religious life, usage of Jahiliyyah age concepts such as "Ketem, selem" in poetry are clear evidence of this period's culture. Moreover, usage of Arabic idioms such as "kına, konuk odu, yağıkta et dövmek" by our poets indicates the traces of the interaction between cultures. All of them experienced a historical process is not finished period, representing a culture of ignorance, which is translated in a concrete indication of the viability of continued evidence of cultural trade between civilizations. All of them do not represent an experienced and finished historical, they represent that Jahiliyyah age continues in the translations which are the concrete evidence indicators of the cultural trade among civilizations.

This study investigates in what form Jahiliyyah age reflected in the translations examined by exploring the remarkable features of the Jahiliyyah age culture.

Conclusions and Suggestions

As a result, poetry as the most influential art activities during the Jahiliyyah age was used as an indispensable means of expression in pre-Islamic Arab society. At that time, ode won the classic form reaching maturity in terms of internal structure and rhythm.

Ode; the most advanced form of Arabic poetry with formal properties and its content changed in time as élat (praise) , satire (criticize) , boasting (self-praise) or heroism grinding (valor) and moved away from the classical form. Independent poetry genres such as praise and epigram have appeared. And again, the first and most fundamental form of Arabic poetry and written with a certain purpose this poetry continued its development process and Kaside-i Bürde (Burden Ode) and translations of Kaside-i Bürde (Burden Ode) have emerged that were written in order to praise the Prophet.

Jahiliyyah term, which is used to distinguish beliefs, attitudes and behaviors from the Islamic period and Jahiliyyah age, which does not represent an experienced and finished historical process, but it represents a culture, also we find traces of this culture in Odes as we did in many works. Even after Islam and during the Prophet period it is possible to find traces of Jahiliyyah age. Yet, Islam supported some nice behavior of this period and protected them.

Therefore, the most striking features of Jahiliyyah (Ignorance) culture and customs and traditions that shape the political and social life of Arabs have been studied. Customs and decorum such as generosity, pacta sunt servanda, justiceships, oath etc. were mentioned, a short panorama of this era drawn and hints of the era's religious understanding and society has been tried to put forward.

Each civilization imports and exports its cultural property in a variety of ways. Translation is one of the concrete examples of this exchange. As in many translations, kaside-i bürde (burden ode) translations also have opened the door of interactions between

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

civilizations and it has played an important role in the manifestation of love and permanence of the Prophet who is the apple of Islam.

Key Words: Pre-islamic age of ignorance, the ode, translations of Kaside-i Bürde, civilization, customs

GİRİŞ

Araplara göre kafiyeli ve vezinli söz olarak tarif edilen şiir, soy dizimi bilgisi(ilm-i ensab), hitabet, tarih ilimleri gibi Arapların kendilerine has ilimlerinden biridir (Yaltkaya, 2007, s.470). Muhiti sonsuz, kesintisiz bir çöl ve gökyüzünün kıpkızıl doğup batması gibi tabii değişimler, at, deve, aslan, çeşitli çalırlar ve hurma ağacı gibi sınırlı bir varlık kadrosu Arapların cevval zekâsını hareketlendirmek için ufukları değil enfüsü bir zemin aramış bütün ruhi faaliyetlerini diline yöneltmiştir. Onların mahrumiyetlerle dolu olan sonsuz bir çölde vaha güzelliğiyle meydana getirdikleri edebiyat, hâkimane söyleyişler, akılda kalabilecek özellikte kısa ibarelere doğru ilerlemiş, bu kısa sözlere zamanla aynı büyüklükte ikinci bir söz katılmış ve böylece beyitler ortaya çıkmıştır (Çağatay, 1957, s.135).

Arap şiirinin ilk defa nasıl teşekkül ettiği, nasıl düzenli bir şekil aldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte M. VI. yüzyıl başlarında hemen bütün kabilelerce bilinen ortak bir şiir dilinin mevcudiyeti söz konusudur. Her yıl otlak bulmak için yapılan göçler, hac veya ticaret maksadıyla muhtelif panayır yerlerine gidilmesiyle teşekkül eden bu dil Arap lehçelerinden aldığı geniş kelime hazinesiyle Basra ve Hire saraylarında incelmış bir hayatın süs ihtiyacı için sadece şairler tarafından değil aynı zamanda Huzeyl kabilesinin keçi çobanları tarafından da işlenmiş; söz iptidai bir hayat süren Arap’a bir sihir gibi dinleyeni çeken bir kudret bahşetmiştir. Bu nedenle Araplar, tabiatüstü bir sihir bilgisine sahip saydıkları şaire “bilen” demişler, şiire hayatın süsü gözüyle bakmayıp ondan öldürücü bir silah gibi korkmuşlardır. Hasma yöneltildiği zaman onu utandırmakla kalmayıp mevcudiyetini sıfırlayan bu olağanüstü silah asırlar boyu etkisini devam ettirmiştir.

İşte böyle bir atmosferde doğan Arap şiiri didaktik yönde ilerleyen recez ve konu bütünlüğü bulunmayan kaside ile, teknikleri farklı nazım türleri olarak gelişim göstermiştir. Şiirde olması gereken duygusal coşku, tasvirden uzak sadece manzum olması, aruz bahirlerinden birinde kaleme alınması ve sağladığı yazım kolaylığı sebebiyle “şairlerin merkebi” diye adlandırılan recez Arap şiirinde ikincil bir şekil olarak görülmüştür (Tuzcu, 2007, s.151).

Cahiliye devrinden hicretin ilk yıllarına kadar Arap şiirindeki bu tarihi süreçte kaside türünün ilk örneklerini Muallakat adı verilen muhtelif yedi şiirde buluyoruz. Her biri müellifinin en güzel parçası olarak kabul edilen, İslam öncesi yedi Arap koleksiyonuna verilen bu isim eski Arap şiiri mahsulünün en güzel örneğini temsil etmiş, Arap edebiyatında emsalsiz bir mevki kazanmıştır (Beeston, 1979, s.419).

Herkesçe uyulması zaruri ve belli bir kompozisyonu olan bu ilk kasidelerde şairler kendileri gibi ekseriya göçebe kabilelerden birine mensup olan sevgililerinin bir süre konakladıktan sonra göçüp gittikleri yere gelerek o hazin manzarayı acıklı bir eda ile tasvir etmişler; “büka” (ağlama) denilen bu kısımdan sonra söz konusu sevgilinin tasvirini yaparak bu kısmı “nesib” diye adlandırmışlar, devamında “râhil” bölümünde de seyahatlerini, uzun, çileli yolculuklarını anlatmışlardır (Çavuşoğlu, 1986, s.17). Son kısımda ise amaca yönelerek genel konu ve temaları itibariyle methiye, hiciv, iftihar ve tasvir olmak üzere dört temel konuyu işleyerek kasidenin türünü belirlemişlerdir.

İmru’l-Kays, Tarafe, Züheyr, Lebîd, Antere, Amr b. Kulsum ve el-Hâris b. Hillize’nin bulunduğu liste standart olarak benimsenen listedir. Âlimler Arapların es-Sumut(inci dizileri) adını

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

verdikleri yedi uzun şiirin bu müellifler tarafından yazıldığı görüşünde hemfikirdirler (Beeston, 1979, s.422). Cahiliye döneminde haram aylar olarak kabul edilen(Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep)aylarda Ukaz, Micenne, Zü'l-Mecâz, Mirbed gibi panayırlarda okunduğu ve Kâbe duvarına asıldığı rivayet edilen Arapların İslam öncesinden geriye kalan en büyük sanat eserleri olan bu şiirler, o dönemde yazı kullanılmadığı için sözlü yolla sonraki nesillere aktarılmış, Abbasiler döneminde (Suzan, 2010, s.54) derlenip yazıya dökülmüştür.

Zamanla klasik kasidede biçimsel özelliklerin yanında içerik de değişmeye başlamış, İslam'ın inanç ve ahlak prensipleri ile çelişen temalar yerini Kuran'dan mülhem İslami değerlere bırakmıştır (Furat, 1996, s.80).

Asr-ı Saadette A'şa ve Ka'b b. Zühayr'ın kasideleriyle başlayan Hz. Peygamber methiyeleri, Mekke'nin fethinden önce Hz. Muhammed'i şiirleriyle hicveden Ebû Sufyân b. el-Hâris b.el- Muttalib'e otuz beyitlik kasidesiyle cevap vererek Peygamber'i savunan ve kendisine "Peygamber Şairi" denilen Hassân b. Sâbit'le (Kızılcık, 2006, s.78) devam etmiş, zamanla durum değişerek sadece Hz. Peygamber'i öven methiyeler ortaya çıkmıştır.

Esmâ-i Nebî, Sîre, Mevlid, Mirâc-nâme, Mu'cizât-ı Nebî, Gazavât-ı Nebî, Şefâat-nâme, Kırk Hadis, Yüz Hadis, Bin Hadis (Yeniterzi, 2002, s.762) gibi Hz. Peygamber'i merkeze alan bu çalışmalar zengin bir İslami edebiyatın varlığını göstermektedir. Örnek kişiliğini, güzel ahlakını, hayatını ve mucizelerini konu alan bu eserler O'nun ne derece önemsendiğinin açık bir göstergesi olmuştur. İster mürettep divanlarda, mesnevilerde görülsünler ister küçük hacimli müstakil eserler şeklinde olsunlar tahmin edildiğinden daha bol ve zengin bir malzemeye sahip olan küçük veya büyük hacimli bu eserler istisnasız hiçbir şahsa dair Hz. Peygamber'e olduğu kadar çeşitli şekil ve türlerde asırlar boyunca muhtelif eserler devamlı bir tarzda teşekkül etmemiştir (Çelebioğlu, 1988, s.357).

İşte Kaside-i Bürde'ler de Hz. Peygamber'i methetmek maksadıyla yazılan müstakil eserlerden biridir. Müslüman olması hâlinde affedileceği haberini kardeşi Büceyr'den alan ve tebdil-i kıyafet ederek Medine'ye gelip eman talebinin kabulü sonrasında Peygamber'in huzuruna çıkan ve "bâned Suâd" (Suâd gitti) sözleriyle başlayıp devamında da "Rasûlullah kendisinden ışık alınan bir nurdur. O, Allah'ın itina ile yapılmış ve kınından çıkarılmış kılıcıdır." mısralarından sonra çok duygulanan Peygamber'in sırtından çıkardığı bürdesini (hırkasını) omuzlarında bulan, bu hâdise sebebiyle de "Kaside-i Bürde"adıyla meşhur olan Ka'b b. Zühayr'ın eseridir. Tamamı altmış beyit civarında olan (Kademoğlu, 2000, s.279) eser, İslam'ın iyice yayılmaya başladığı yıllarda zor durumdaki şaire emsalsiz hediyeler(can, hırka)sağlamıştır.

Bür'e ise Arapçada hastalıktan iyiliğe yüz tutma anlamına gelir. Arap şairlerinden El Busîrî Şerefü'd-din Muhammed b.Said(ö.H.696=M.1296)El Kevâkibü'd-Düriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye başlığını taşıyan kasidesini, bir yanı innmeli iken yazmış, düşünde Peygamber'in, vaktiyle Ka'b b. Zühayr'e yaptığı gibi, sırtındaki hırkayı kendi omuzlarına attığını görmüş, bu kerametle hastalıktan kurtulmuştur. Bunun üzerine kaside "Kaside-i Bür'e" adını almıştır (Levend, 1972, s.64). Peygamberlerin efendisi ve sonuncusu olan Hz. Peygamber için yazılmış en güzel ve en ünlü şiirlerden biri olup şairine uğur, bereket, şifa getiren "şifa şiiri " (Ayyıldız, 1999, s.515) olarak da isimlendirilmekte olan eser, Busîrî'nin Hz. Peygamber hakkında yazdığı ve tamamına yakını manzum olan (Kaya, 1998, s.38) kasidelerinden biridir. Kasidetü'l-Bür'e diye anılsa da literatürde Kasidetü'l-Bürde olarak tanınan, en eski kaynaklarda 160 beyit; daha sonraki nüsha ve şerhlerde 165 beyte kadar çıkan eserin 12 beyti nasib olup 16 beytinde nefsinin isteklerinden; 30 beytinde Hz. Peygamber'e övgüden; 19 beytinde Hz. Peygamber'in doğumundan; 10 beytinde kendisine dua edenlerden; 17 beytinde Kuran-ı Kerim'den; 13 beytinde miracdan; 22 beytinde cihaddan; 14 beytinde istiğfardan ve 9 beytinde Allah'a yakarıştan (münacaat) bahsedilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Çoğu Arapça olmak üzere (Armutçuoğlu, 2009, s.5-18) edebiyatımızda birçok tercüme¹ şerh ve tahmisleri bulunan bu kaside, Peygamber âşığı olan şairlerin bu vadide bereketli ürünler vererek İslami bir edebiyat oluşturmalarında önemli rol oynamıştır. Süleyman Nahîfî (1842–1879), Mustafa Maksud Resâ, Kureyşîzâde Mehmed Fevzi(1867), Muhammed Fevzî(1856) (Kuzubaş, 2007, s.156), tahmislerinin yanı sıra Raif Mehmed (Mollacıkzâde), Abbas Fevzi Dağistanî (1893), Kemâlî Kemâleddin Mehmed Efendi (Taşköprizâde) (Kahraman, 1991, s.173) gibi şairlerin Türkçe; Nahîfî ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Arapça, Farsça hatta Said Paşa² gibi bir kısım şairlerin deTürkçe, Arapça, Farsça üç dilde tahmisleri de kaleme aldıkları bilinmektedir.

Eserin Türkçe tercümeleri ise Ahmed Mekki, Abdurrahim Karahisârî (Kahraman, 1997, s.57) Esâsî, Marmara Müftüsü Hulûlî, Seyyid Ahmed Leâlî, Şemseddin Sivâsî³ ve Kemal Paşazâde'ye (İslam Ans., s.568) aittir. İslam âleminde büyük şöhret kazanmış bu kaside defalarca neşredilmiş, sayısız tercüme, şerh, tahmis, testir, tezyilleri yapılmıştır. 110 şerh, 58 tahmis, 16 tesdis (Kaya, 1998, s.39) ve sayısız nazirelere sahip eser, Batı'da da ilgiyle karşılanıp Latinceye çevrilen eserler olma özelliğini göstermektedir.

Türk Edebiyatındaki bu manzum dinî eserlerin Hz. Peygamber sevgisini ifade etmede bir ibadet telakki edilmesi bu türde sayılamayacak kadar çok eser ortaya konmasına vesile olmuştur. Amacımız Kaside-i Bürde Tercümeleri'ndeki Cahiliye dönemi geleneklerini incelemek olduğundan konu üzerindeki bu kısa bilgileri geçiyor, tercümelere Cahiliye gelenekleri açısından yaklaşıyoruz. Bu çalışma için şu tercümelere esas alınmıştır:

Ahmed Leâlî

Abdurrahman Karahisârî

Şemseddin Sivâsî

İslam öncesi dönemin ahlaki karakterini tasvir için en çok kullanılan iddialardan biri İslam'ın Mekke döneminde Habeş muhacirleri adına Necâşî ile konuşan Cafer b.Ebi Talib'in "Ey hükümdar! Biz Cahiliye zihniyetine sahip bir kavimdik; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalık bağlarına riayet etmez, komşularımıza kötülük ederdik. Güçlü olanlarımız zayıflarımızı ezerdi. Biz böyle yaşantı içinde iken, Allah bize aramızdan soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini ve namusluluğunu bildiğimiz bir Peygamber gönderdi. Bu Peygamber bizi Allah'ı bir bilmeye ve ona ibadet etmeye, bizim babalarımızın taptığı taşları ve putları bırakmaya çağırdı. Bize doğru söylemeyi, emaneti sahibine vermeyi, akrabalık bağlarına saygı göstermeyi, komşuluk haklarını tanımayı, cinayetten ve kan dökmekten vazgeçmeyi emretti. Ahlaksızlık yapmayı, yalancı şahitlik etmeyi, öksüzün malını yemeyi ve namuslu kadınlara iftira etmeyi yasakladı (Aktaş, 2011, s.45), şeklindeki sözleridir. Arapların ahlaki durumlarından bahsetmek için, Cafer b. Ebi Talib'in bu hitabede kullandığı "cahiliye" kavramı ilmin zıddı olan "cehl" kökünden türetilmiş olup İslam'dan önceki dönemi ifade etmek üzere Kuran-ı Kerim, hadis ve diğer İslam literatüründe yaygın olarak yer almış, Arapların İslam'dan önceki durumları için kullanılmıştır. Kuran-ı Kerim'de Medine döneminde inen ayetlerde de bu kelimeyle İslam öncesi çağa, bu çağda müşrik toplumunun hayatına hâkim olan taassup, barbarlık, şiddet, kin ve nefrete, bu dönemin insanları arasındaki farklı uygulamalara işaret edilmektedir.

¹ Ebubekir Sıddık Şahin, Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mustafa İsen), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

² Vesile Albayrak Sak, Said Paşa'nın Kaside-i Bürde Tahmisi, Turkish Studies International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume8/9Summer 2013, Ankara-Turkey.

³ Vesile Albayrak Sak, Şemseddin Sivâsî'nin Kaside-i Bürde Tercümesi, Turkish Studies International PeriodicalFor The Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume9/3Winter 2014, Ankara-Turkey.

Etkilerini yüzyıllar boyu sürdüren Cahiliye devri Arap şiiri devrin örf ve âdetlerini de sonraki yüzyıllara taşımıştır.

فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبًّا بَعْدَ مَا شَهِدْتَ
بِهِ عَلَيْنَا عُذُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

b.6

(Ey gönül! Aşk ve muhabbeti nasıl inkâr edebilirsin? (Görmüyor musun?) Gözyaşın ve aşk hastalığın gibi iki adil şahit aleyhinde şahitlik etmekte.)

Beyitte şahitlikle ilgili uygulamalar dikkat çekmektedir. Bir şahsa isnat edilen suçun sabit olabilmesi için en az iki şahit gereklidir, hükmünün geçerliliği ortaya konulmuş, yalancı şahitlik şiddetle reddedilmiştir.

‘Aşıklığı ki niçe sen inkâr kılasın

Yaş ile hastalık virür iken **şehâdeti**

Leâlî

Çün yaş ile hastalık olalar **‘âdil-i şühûd**

Pes ‘ışka nice kılasın inkâr-ı ketm-i kâr

Karahisârî

Pes niçe idesin inkâr olmuşken aña **şâhid**

Dem‘u seçam-ı ‘âdil gel eyleme bühtânı

Sivâsî

Ayrıca aynı beyitte “ağlamak” kavramı da geçmektedir ki Hz. Peygamber’in “Ümmetimin içinde Cahiliye döneminden kalma dört âdet vardır: Asaletle övünmek, başkalarının soyuna dil uzatmak, yıldızları vesile edinerek yağmur beklemek ve ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak” (Müslim, 1955, s.644) şeklindeki ifadelerinden ağlama adabından bahsedilmektedir.

لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَيَّ مَا أُوقِرُهُ

كَتَمْتُ سِرًّا بَدَالِي مِنْهُ بِالْكَيْمِ

b.15

(Eğer ben nefsimin beni yeneceğini ve ihtiyarlıkta gelen misafirimi ağırlayamayacağımı bilseydim beni ele veren ak saçlılık ve ihtiyarlık sırlarımı ketem denilen boya ile kapatır gizlerdim.)

Beyitte geçen “ketem” Cahiliye döneminde kadınların süslenmede kullandıkları bir tür siyah boyadır. Muharrem ayının onuncu günü olan aşura gününde, idrak edilen aşura gününün oruçla karşılanması konusunda sahih hadislerin bulunmasına karşılık o gün yıkanmak, gözlere sürme çekmek, süslenmek, bayramlaşmak, hububat karışımı aş pişirmek, sadaka vermek, mescidleri ziyaret etmek, kurban kesmek, kına yakmak gibi fiiller hakkında sahih rivayetlere rastlanamamıştır. Sayılan fiiller içinde yer alan kına yakmak da Cahiliye âdetlerindendir (Yavuz, 1991, s.24-26).

Bilsem ki hürmet idemezem başu ağına

Ketm idedüm **sevār-ı ketem** birle şeybeti

Leâlî

Bilsem ki hürmet itmezem ol zayfı setr iderem

Reng-i ketemle olmayaydum böyle şerm-sār

Karahisârî

Ger bilse idüm ta'zīm itmeyeceğim şeybi

Hinnā ile ketm idüp şabğ ide idüm anı

Sivâsî

Şemseddin Sivâsî Arapça “hinna”kelimesini tercih etmiştir ki bu kelime dilimizde “kına” şeklinde kullanılmaktadır.

كَالزَّهْرِ فِي تَرْفِ الْبَدْرِ فِي شَرْفِ

وَالْبَحْرِ فِي كَرَمِ وَالْدَّهْرِ فِي هِمَمِ

b.55

(O Peygamber-i Zîşan Efendimiz yumuşak huyluluk ve nezakette çiçek gibi, şan ve şerefte ayın on dördü gibi, kerem ve cömertlikte denizler kadar, himmetlerinde ise zaman gibidir. Sonsuz derecede himmet sahibidir.)

Çiçek gibi terefde şerefde kamer gibi

Deryâ gibi **keremde** zamân gibi himmeti

Leâlî

Bedrî aydur şerefde leâfetde çün çiçek

Deryâ gibi **keremde** vü himmetde rûzgār

Karahisârî

Verd gibi tarâvetde bedr oldı kemâlinde

Himmetde şebîhi dehr yem gibi **kerem-kānı**

Sivâsî

Anlaşılabacağı üzere beyitlerde cömertlik üzerinde durulmaktadır. İslam öncesi dönemde Arapların cömertliği meşhurdur. Ancak bu dönemde cömertçe davranışların temel sebebi, kişinin veya kabilesinin şan ve şöhretini yayma arzusudur (Özmen, 2012, s.311). Bu yüzden cömertlik bir fazilet olmaktan ziyade Arapların başta gelen tutkusudur. Yani bu dönem ahlak anlayışında cömertliğin cahili şeref anlayışı ile yakın alakası olmuştur (Toshihiko, 2013, s.141). Cahiliye döneminde cömertlik asaletin bir kanıtıdır ve asil kişi yarını düşünmeyerek cömertlik etmelidir. Çölde yaşayan bir Arap için çadırının çevresindeki bir yığın deve kemiği veya kül yığını bu çadırın sahibinin şöhretini, onurunu artıran bir işaretti çünkü bu durum burada çok sayıda konuk ağırlandığı anlamına geliyordu. Cömertliğin şeref kazanma maksadıyla yapıldığını gösteren bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

başka örnek de Cahiliye döneminin cömertliğiyle dillere destan kişiliği Hâtem et-Tâî olup eşinin baş başa yemek yeme isteğini yerine getiremeyişinin sebebini şöyle açıklar: “Ne yapayım? Gönlüm, bana itaat etmiyor. Gönlüm övülmeyi çok istiyor. Cömertlik, benim kaderime yazılmış.” şeklindeki ifadesidir. Yine aynı şahıs (ö.578/MS) verdiği bir ziyafette teşrifat için kapıda ilk defa görevlendirdiği oğluna tanıdığı kimseleri alıp tanımadıklarını geri göndermesini tembihlemişti. Ancak oğlu, “Babacığım, şu dünya hayatında bana verdiğin ilk yetki bir kimsenin yemeğe oturmasını engellemek olmasın.” şeklinde hikmetli ve dokunaklı bir cevap verince, Hâtem “Vallahi evlat sen kesinlikle benden daha cömert, daha zekisin.” deyip sonra da “Açın kapıları, dileyen gelsin!” demiştir (Şahin, 2011, s.257). Başka bir beyitte:

فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَصَرَفَهَا
وَمِنْ غُلُومِكَ عِلْمُ اللُّوحِ وَالْقَلَمِ

b.154

(Allah'ın Resulü! Bana şefaate etmekle mertebene noksanlık gelmez. Çünkü dünya ve onun zıddı olan ahiret senin cömertliğin ve ihsanındadır. Levh-i Mahfuz'un ve Kalem'in yazdığı ilim de senin ilimlerindendir.)

‘İlmünden aldı Levh ü kalem ‘ilm hem vücūd

Cūdunla hāşıl itdi bu dünyā vü darratı

Leâlî

B‘az-ı ‘ulūmun oldı kalem ‘ilm-i levh ile

Cūdundan oldı her dü-cihān ‘unşur-ı çihār

Karahisârî

Dünyā bile ol ‘uqbā **cūduñ** yemine kaçre

Levhîyle kalem ‘ilmi bir reşşa-’i bārānı

Sivâsî

Çarpıcı cömertlik hikâyelerinden anlaşıldığı üzere İslam öncesi şiirin de ana temalarından biri hâline gelen cömertlik erdemiyile Cahiliye Arapları övülecek durumda iken Kuran’ın ilk muhatabı olan Mekkelileri “cimrilik ve bencillikle” itham etmesi dikkat çekicidir.⁴

Kehanet ve arafet aynı anlama gelen kelimeler olup kehanetin geçmişteki olaylara, arafetin gelecekteki olaylara ait bilgi verme terimleri olduğu ifade edilir.

مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ
بِأَنَّ دِينَهُمْ الْمَعْوَجَّ أَمْ يَشْمُ

b.67

(O müşrik, kâfir ve putperest kavimlerin gaybdan haber verdiklerini iddia eden kâhinleri, eğri, bozuk ve değiştirilmiş dinlerinin katiiyen devam edemeyeceğini haber verdikleri hâlde onlar yine de inkâra devam ettiler.)

⁴ El-Hümeze 104/1-7, el-Mâ‘ün107/1-3-7, el-Fecr 89/17-20
el-Leyl 92/5-11

Andan şöñ idi bu ki didi **kâhin** anlara
Yoğdur bu egri dîniñüzüñ hîç iğâmeti

Leâlî

Kâhinleri hem anlara şimden girü didi
Toğrılmaz egri dîniñüz iy kavm-i şeng-bâr

Karahisârî

Kâhinleri virmişken küffâra bu aħbârı
Kec dîniñüzüñ yoğdur toğrılma imkânı

Sivâsî

Cahiliye çağında Araplar, kâhinlerin her şeye kadir olduklarına inandıklarından her işte onlara başvururlardı. Aralarında çıkan anlaşmazlıklarda onların aracılığına ve verecekleri kararlara önem verirler, hasta oldukları zaman tavsiyelerine uyarlardı. Gördükleri düşü onlara yordururlar, gelecekte başlarına ne geleceğini öğrenmek isterlerdi. Babillerde, Fenikelilerde, eski Mısırlılarda ve başka bütün eski uluslarda nasıl bir mevkiye sahiplerse Cahiliye çağı Araplarında da ilim, felsefe, tababet gibi işlerle meşgul olan sınıfı ve din adamları sınıfını yani bu alanlarda uğraşma imtiyazını ellerinde bulunduran ruhani başkanları teşkil ediyorlardı.

Araplar, kâhinlerin her şeyi bildiklerine ve bu bilgileri onlara ruhların öğrettiğine inandıklarından, Cahiliye çağı Araplarından Tanrıya tapanlar, kâhinlerin gayba ait bilgileri meleklerden öğrenerek açıkladıklarına, puta tapıcılar ise putlarda birtakım ruhların mevcut olduğunu ve bu ruhların kâhinlere ve puthane bakıcılarına tabiat sırlarını açıklayıp öğrettiklerine kani idiler. Araplara göre putların içinde cinler bulunur, bu cinler kâhinlerle konuşur ve kâhinlere gökte neler olup bittiğini haber verirlerdi. Cahiliye Arapları putların içinde bulunduklarını kabul ettikleri bu cine “ hâtif” derlerdi. Afsunla yani okuyup üfleyerek veya remil atarak veya bir ipe düğüm çalıp üzerine üfürerek mütalaa beyan etmek kâhinlerin tedavi yollarıydı. Hünañır, Sevad b. Kaarib, Tureyfe, Zebra, Selma gibi kâhinler Araplar arasında meşhurdular (Çağatay, 1957, s.131-132).

أَفْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنِشِقِ إِنَّ لَهُ
مِنْ قَلْبِهِ نِسْبَةً مَبْرُورَةَ الْقَسَمِ

b.75

(Allah'ın Resulü'nün işaretiyle yarılıp iki parça olan ayın Rabbına gerçek ve doğru yemin ile yemin ederim ki, o ayın melekler tarafından yarılmış olan Allah Resulü'nün kalbine benzeyişi ve münasebeti vardır.)

Şol inşikâkı mâha **kâsem** eylerem ki anuñ
Kalb-i şerîfi göñlüne var idi nisbeti

Leâlî

Var kalbi nisbeti k'ola **mebrûretü'l-kâsem**
Münşak olan kamer haķı çok itdüm ihtiyâr

Karahisârî

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Half iderem ol aya kim oldu iki pâre
Mensûb idi albine a olmada ki anı

Sivâsî

Cahiliye devrinde Hanifliğe mensup kimselerin yapmış oldukları yeminlerde Allah'ın kudretine, azametine, varlığına yemin ettikleri görülmekte, Allah kelimesini kullandıkları (Tanyu, 1980, s.179) tabiat olaylarına değil de onların yaratıcısı Allah'a yemin ettikleri anlaşılmaktadır.

Yine Cahiliye döneminde müşrikler putlara, dikili taşlara (ensab), kurbanlara, kurban kesilen yerlere, adak yerlerine, babalarına, annelerine, atalarına, Kâbe'ye, emanete yemin etmekte idiler. Bu devirde Araplar yemin ettikleri veya sözleştikleri zaman ateş yakıyorlar, ateş kendilerini yakacak kadar yaklaşıyorlar, ateşin faydalarını sayıp yemini bozmak isteyen olup olmadığını soruyorlardı. Yine yeminleştiklerinde ellerini kana batırma veya içine tuz atılan kabile ateşinin üzerine yemin etme (Hûla) de yaygındı. Ayrıca Cahiliye devri Araplarının putperest olanlarının kendi kabilelerine mahsus putlar üzerine yeminleri de mevcuttu (Ateş, 1996, s.415-419).

مُحْكَمَاتُ فَمَا تُبْقِيَنَّ مِنْ شَيْءٍ
لِذِي شِقَاقٍ وَمَا تَنْعِيَنَّ مِنْ حَكَمٍ

b.94

(Kuran-ı Kerim ayetlerinin hükümleri muhalif ve muarız olanlara şüphe bırakmayacak derecede kati ve bakidir ve başka bir hakem ve delil aramaya da muhtaç değildir.)

Cahiliye dönemi Araplarının bir başka geleneği de aralarındaki anlaşmazlıkların çözümü için başvurdukları hakem tayinidir. Cahiliye hukuku ve kanunları denilebilecek örf ve âdetlerinden olan bu husus hukuki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi teşebbüslerindendi. İslam'dan önce Hicaz-Arap toplumunda merkezî bir otorite mevcut olmayıp kabile ve aile birliğine dayalı ve genelde göçebe bir hayat tarzı hâkim olduğundan hukuki meselelerde adli bir yargı organından ziyade gelenekler; kabile büyükleri ve özellikle hakemler tarafından halledilmekteydi.

Muħkemdi dirler anladıcılar mesâ'ili
Ehl-i ikâa omadılar hı şübheti

Leâlî

Âyât-ı muħkemâtına hâcet degül **hakem**
Ehl-i ikâa omadı şübhe bu iddikâr

Karahisârî

Âyât-ı muħkemdür halli şübühât eyler
Câmi' durur aħkâmı bâı oya mı anı

Sivâsî

Hakemler, şan ve şeref sahibi, doğru, emin, adaletleriyle tanınmış, tecrübe birikimi ve saygınlığı bulunan kimseler olup kabile reislerinden (şeyh, seyyid) ya da kâhinler ve arraflardan seçilirdi (Zeydan, 1985, s.55-56). Hakemlere daha çok soy ve başka hususlardaki karşılıklı üstünlük iddialarından çıkan ihtilaflar (münâfere), su hakkı ve kan davaları götürülürdü. Cahiliye döneminde Mekke'deki kabileler ihtilafa düştüklerinde Âmir b. Zarib el Advânî'nin hakemliğine

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

başvururlar, en karmaşık durumları ona götürürler, onun verdiği hükme razı olurlardı. Herhangi bir hakemin tercihi tarafların seçimine bağlı olup bu seçim kabilenin içinden (hemşehri) veya kabilenin dışından (yabancı) olabilirdi (Barış, 2012, s.162). Kâbe'nin köşe duvarına Haceru'l-Esved'i yerleştirme şerefine kime ait olacağı konusunda ihtilafa düşüldüğünde, Mekkeliler bu kişinin rastgele seçimini kabul etmişlerdi. Oradan ilk geçecek olan hakem olarak seçilecekti ve bu kişi daha o zamanlar çok genç bir yaşta olan Hz. Muhammed olmuştu (Sarıçam, 2001, s.50).

يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّ الْعَالُونَ سَاحَتُهُ

سَعْيًا وَفَوْقَ مُثُونِ الْأَيْتُقِ الرَّسْمِ

b.105

(Ey gerek süratle yürüyerek ve gerek süratle yürüdüğü için iz bırakan develerin üzerinde olarak gelen muhtaçların ve hizmetine koşan taliplerin, evinin etrafı ve kapısının önüne iltica ettikleri kimselerin hayırlısı olan Allah Resulü !)

Cahiliye ahlakı mürüvvetin en önemli öğelerinden biri de sözünde durma, verdiği sözlere bağlı kalma yani ahde vefadır. Araplar bu tabii ahlaklarıyla (Zeydan, 1978, s.39), komşuluk hukuku ve hukuk perverlik gibi değerleri zaruret olarak görmüşler, ahde sadakatsizliği ve emanete ihaneti en büyük ayıplardan saymışlardır.

İy hayr anlaruñ ki kılur kaçd anlara

Yayaları dañı süren altında nâkati

Leâlî

İy yigregi anuñ ki cenâbına kaçd idüp

Muhtâclar gelür kimi râcil kimi süvâr

Karahisârî

Ey sâha-i sübhândan sâillerüñ evlâsı

Kim râcil ola anda kim râkib-i fevkânı

Sivâsî

Ahde vefanın ve emanete riayetinin en güzel örneklerinden biri olarak Semev'el b. Âdiyâ, Kinde kabilesinin lideri İmriü'l-Kays'ın Konstantiniyye yolculuğuna çıkarken kendisine bıraktığı emanetleri, aralarında hiç kan bağı bulunmadığı hâlde Gassan Meliki'ne teslim etmeyerek kendi oğlunun hayatını feda etmiş, hatta bu davranışı Araplar arasında darb-ı mesel hâline gelmiştir. Araplar takdir ettikleri insanı anlatırken “Semev'el'den daha vefalı” demek suretiyle onun hatırasını devam ettirmişlerdir (Toshihiko, 2013, s.126). Yine Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret yolculuğu sırasında müşrik Abdullah b. Ureykıt'ın sergilediği davranış da bu duruma güzel bir örnektir. Hz. Ebu Bekir, kılavuz olan Abdullah ile görüşmüş, Medine'ye gidinceye kadar kendilerine kılavuzluk yapması hususunda anlaşmıştı. A. Ureykıt, kendisine teslim edilen iki deveyle birlikte, üç gün sonra Sevr Mağarası'na gelerek orada buluşup yolculuğa başlayacaklardı. Hz. Muhammed ve Hz. Ebu Bekir Mekke'den ayrıldıktan sonra müşrikler tarafından aranmışlar ama bulunamamışlardı. Üstelik yerini söyleyecekleri yüz deve vadedilmişti. Müşrik olmasına rağmen Abdullah, canını tehlikeye atarak sözünü tutmuş, bu bildiğini kimseye söylememişti (Numânî, 2002, s.186).

Kendine sığınanı himayesine almak ve himaye sözü verdiği şahsı kötülüklerden korumak için bu uğurda her türlü tehlikeyi göze almak, gerekirse canını bile feda etmek Araplar için büyük

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

bir şeref olup herhangi bir ihmal, verilen söze ihanet; himayeyi sona erdirmek ise şerefe leke düşürecek çirkin bir davranış olarak görülürdü. Himaye edilen kişi kendi isteğiyle himayeyi reddedip ilan etmedikçe himaye sonlandırılmazdı.

مَا زَالَ يَلْقَاهُمْ فِي كُلِّ مَغْتَرِكٍ
حَتَّىٰ حَكُّوا بِالْفَنَاءِ حَتَّىٰ عَلَىٰ وَضَمِّ

b.119

(Düşmanlar, süngülenmek suretiyle kasapların et kütükleri ve çengelleri üzerinde kıyılmış etlere benzeyinceye kadar, Peygamber Efendimiz her savaş sırasında düşmanlara kavuşmak ve onlarla savaşmaktan vazgeçmemiştir.)

Düşmenler ile ma'rekede uğraşır idi
Kıldardı anları nite kim yağrığū eti

Leâlî

Yağrıkda et döger gibi kıldı 'adüv etin
Uğraşda remh u seyf ile şöyle ki Zü'l-fekâr

Karahisârî

Her bâr ki ğazâ itse gūyâ ki ma'ârikde
Remh ile 'adüv lahmin zeyn eyledi dükkânı

Sivâsî

Beyitlerdeki savaş tabloları dikkat çekicidir. Cahiliye devri Arapları savaş ve baskınlarda şiddetli davranır, her türlü insani davranıştan uzak dururlar, kadın ve çocukları hedef alırlar; yaşlı, çocuk, kadın demeden baskınlarda öldürürler veya köle yaparak satarlardı. Esir edilen çocuklu kadınla çocuğunun arasını ayırırlar; kadını bir kimseye çocuğu da bir kimseye hisse olarak satarlardı. Yine Cahiliye Arapları, savaş ve baskınlarda ele geçirdiklerine çeşitli işkencelerin yanı sıra “müsle” de yaparlardı. Bu, maktûlün ölmeden önce ve öldükten sonra burnunu, kulaklarını kesmek, gözlerini oymak ve diğer azalarını tahrip etmek suretiyle yapıldı. Uhud savaşında müşrikler, Müslüman şehitlere müsle yapmışlardı. Müşrik Kureyş kadınları, şehitlerin cansız bedenlerine çeşitli şekillerde hakaretler yapmışlar, kendilerine gerdanlık, bilezik ve kemer yapmak için şehitlerin burun ve kulaklarını kesmişlerdi. Utbe'nin kızı Hind'in Hz. Hamza'nın göğsünü Vahşi'ye yardırarak, karaciğerini dişlemesi; burnunu, kulaklarını, erkeklik uzvunu kesip bunlardan bilezik, halhal, gerdanlık yaparak bunları takıp Mekke'ye girmesi Cahiliye dönemindeki savaşların şiddetini göstermesi bakımından örnektir (Ateş, 1996, s.395).

إِذْ قَلْدَانِي مَا تَحْشَىٰ عَوَاقِبُهُ
كَأَنِّي بِهَذَا هَدَىٰ مِنَ النَّعَمِ

b.141

(Zira, bu şiir uğraşması ve dünyaya hizmet sonuçlarından korkulur, günah gerdanlığını boynuma taktı. Bunlarla beni, cinayet bedeli olarak hazırlanmış kurbanlık deve imişim gibi helake hazırlıyor ve felakete sürüklüyor.)

Taklîd kıldı çün baña ol şî'r ile hadem

Hedy-i ne'am gibi(anı) bağılu kıladeti

Leâlî

Ol şugl-i şî'r ile baña **hedy-i ne'am** gibi

Kıldı kılade anı ki sonunda var i'sâr

Karahisârî

Boynuma takılmışdur şol gerden-i havf encâm

Güyâ ki **şütür hedyem** tizde dökülür kanı

Sivâsî

Cahiliye devrinde putların yanında kurban kesildiği, Kâbe'nin etrafında 360 adet dikili taş bulunduğu, Arapların bu taşların yanında kurban kesip kanını bunlara sürdükleri, kurbanı parçalayıp bu dikili taşların üzerine koydukları ifade edilmektedir.

Yine Cahiliye döneminde kabir başlarında koyun veya sığır kesilmesi söz konusuysa da bu dönem halkı, iyi bir kimsenin kabri başında deve boğazlar ve “Biz onun dünyada yaptıklarına karşılık kendisini mükâfatlandırıyoruz. Hayatında kendisi deve keser ve misafirlerine yedirirdi. Biz de kabrinin başında deve kesiyoruz. Varsın bunu kurtlar, kuşlar yesin, hayatındaki gibi ölümünde de yedirmiş olsun.” derlerdi. Cahiliye halkının öldükten sonra dirilmeye inananları, ölen kimsenin kabri başında sağlığında bindiği hayvan kesilirse, o kimse kıyamette binekli olarak haşrolunur, aksi takdirde yaya kalacağına inanırlardı (Ateş, 1996, s.215).

وَمَنْ يَبْعُ أَجْلاً مِنْهُ يَعْجَلِهِ

يَبْنِي لَهُ الْعَبْدُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلَمٍ

b.144

(Her kim din hususunda ahiretini dünya lezzetleri ile değiştirir, sadece dünyayı alırsa, gerek peşin alışverişte ve gerek ücretini peşin verip malını daha sonra alacağı selemde aldanmış olduğu o kimse için yakında aşıkâr olur.)

Mağbûn durur olacağını olmuşa şatan

Bey-'i selemde bātıl anuñ 'ağd ü şafkati

Leâlî

Bâkî nefisi kanı hasîse 'ıvaz kılan

Bey' ü selemde oldı ziyânına intizâr

Karahisârî

Her kim ki şatar dîni dünyâya anuñ **gabnı**

Fâhiş durur anlarsañ husr oldı **bezirgânı**

Sivâsî

Cahiliye döneminde Araplar arasında farklı alışveriş çeşitleri kullanılmaktaydı. Bu devirde Araplar, henüz annesi dahi dünyaya gelmemiş deve yavrusu üzerine alışveriş yaparlar ve buna “hablu habele” derlerdi. Buna göre bir devenin hamile kalıp dişi yavru dünyaya getireceği, bu dişi yavrunun da büyüyüp hamile kalarak bir yavru dünyaya getireceği farz olunur ve bu sonuncu yavru

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

üzerine alışveriş yapıldı. Kısacası, karşılığında alışveriş yapılan bu deve yavrusu ortada olmadığı gibi annesi de henüz ortada yoktu. Ve yine bu dönemde bir kimsenin ekini daha başağındayken, ne kadar mahsül çıkacağı belli olmadan önce satışı “muhakale”; meyve ve hububatı olgunlaşmadan önce satması “muhâdara”, “Elbisemi senin elbisen karşılığında satıyorum.” diyerek iki kişinin birbirlerinin elbiselerine bakmadan ellerini dokundurup satışın vacip olduğunu ifadeleri “mulâmase”; “Ben bende olanı sana atayım, sen de sende olanı bana at.” diyerek, birbirlerinin elindeki malın miktarını bilmeden satın almaları “münâbeze” olarak adlandırılmaktaydı. Beyitte geçen “selem” (selef) türü satışta peşin bir para veya mal ile veresiye bir mal almaktır. Selem, Cahiliye devrinde mevcut satış şekillerindendi. Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicretlerinde, halkın hurmayı iki, üç yıllık vadede teslim etmek ve bedelini peşin olarak almak üzere selem muamelesi yaptıkları haber verilmektedir. İslam, Cahiliye devrindeki bu satış usulünü satın alınan şeyin cinsinin ve tartıyla, ölçüyle miktarının, teslim edilme tarihinin belirtilmesini emrederek tashih etmiştir (Ateş, 1996, s.489-494).

دَعْنِي وَوَصْنِي آيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ

ظُهُورِ نَارِ الْقَرَى لَيْلًا عَلَى عِلْمٍ

b.88

(Allah'ın Resulü'nün, gece yüksek dağlar üzerinde parlayıp her taraftan görülen ziyafet ateşi gibi aşikâr olan mucizelerini tarif ve vasfetmem için engel olma, beni hâlîme bırak.)

Konuk odı zühûrî gibi kim yanar idi

Tağlar başında(zâhir)olup durur âyeti

Leâlî

Tağlarda gice **konuk odı** gibidür ‘ayân

Âyâtı pes ne vaşf ide anı sühân-güzâr

Karahisârî

Ko vaşf ideyim anuñ âyâtını tâ vîrsün

Tağlarda gice **yanan âteş** gibi a’lâni

Sivâsî

Ateş yakmak Arap geleneklerinden biriydi. Birçok sebeple yapılan bu eylem biraz da coğrafi zorunluluktan. Geceleyin çölde kaybolanların yollarını bulmaları için yüksek yerlerde ateş yakılır, yakılan bu ateşlerle yolcular davet edilirdi. Hâtem et-Tâî yaktığı ateşin daha çok konuk çekmesi için kölesini daha parlak ateşler yakmaya teşvik etmiş, bu işte başarılı olup konuk getirmesi hâlinde onu hürriyetine kavuşturmayı vadetmiştir (Çelebi, 1997, s.147).

تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَذُرُونَ عِدَّتَهَا

مَا لَمْ تُكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحَرَمِ

b.121

(Düşmanların şiddetli savaşlar yüzünden gece ve gündüzleri gelip geçerdi de savaşın haram olduğu bilinen dört aylar girmiş olmadıkça o günlerin sayısını ve hangi ayın geldiğini bilmezlerdi.)

Günler geçerdı şaymazdılar meger **ol ayı**

Eyyâmını ki vardur anuñ qadr ü hürmeti

Leâlî

Hem **Eşhirü Hurum** geçicek havf ü vehm ile

Bilmezler idi nice geçer leyl ü nehâr

Karahisârî

Geçse niçe mäh eyyâm a'dadı bilinmezdi

Gelseydi **leyâl-i hurm** giderdi o hayrânı

Sivâsî

İslam'da olduğu gibi Cahiliye döneminde de Müşrikler arasında haram aylarda savaş yapmak, kan dökmek, haksızlık ve kötülüklerde bulunmak yasaklanmış idi. Muharrem, Recep, Zilkâde, Zilhicce aylarından oluşan bu aylarda yasağın ihlal edilmesi büyük günah ve suç sayılıyordu. Bu telakkiye rağmen Cahiliye döneminde zaman zaman haram ayların kudsiyeti çiğnenmiş, kanlı bazı savaşlar meydana gelmişti. İşte bu savaşlar, müşrikler tarafından günahın işlendiği savaşlar anlamını ifade etmek üzere “fıcar savaşları” diye adlandırılmıştır (Maksudoğlu, 2009, s.18).

Ve son olarak Arapların en güzel, en değerli ipekli kumaşlardan yapılmış rengârenk işlemeli elbiselere benzettikleri şiiirden, Araplara göre sanatın en iyisinden söz ederek çalışmamızı sonlandıracağız.

Cahiliye döneminde Arapların şiire verdikleri büyük önemi girişte ifade etmiştik. Hz. Peygamber'in de manası güzel olan, İslam'ı müdafaa kastıyla söylenen şiirler ve bunları söyleyen şairler hakkında takdir dolu ifadeleri olduğunu da biliyoruz (Uzun, 1996, s.68). Cahiliye döneminde üstünlükleri dolayısıyla seçilen ve Mısır keten bezinden yapılmış tomarlara altın harflerle yazılarak Mekke'deki Kâbe'nin duvarlarına asılan Muallakat'tan ve Muallakat'ı teşkil eden kasidelerin toplanmalarından itibaren gördüğü ilgiden, Doğu'da ve Batı'da ayrı ayrı veya bir bütün hâlinde birçok baskıları yapıp tercüme edildiğinden de bahsettik. Kasidenin işlediği temel konu ve temalardan biri olan methiye beyitleriyle çalışmamızı sonlandırıyoruz.

وَمِنْذُ أَلَزْتُ أَفْكَارِي مَدَائِحَهُ

وَجَدْتُهُ لِحَاصِي خَيْرِ مُلْتَرِمٍ

b.149

(Fikirlerimi Allah'ın Resulü'nün övgüsüne tahsis ettiğim zamandan beri, bütün kötü hâllerden kurtulmam için lüzumlu olanların en hayırlısını buldum ve bana şefaet edeceğine kesinlikle inanıyorum.)

Buldum anı hâlâşum içün hayra mültezem

Şarf ideli **medâyiḥına** külli fikreti

Leâlî

Yegrek 'amel ihlâşuma bildüm çü **medḥidür**

Dürr-i şenâsın itdi gönül gūş-ı gūş-vār

Karahisârî

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Şundan biri kim kıldum fikrüm **medîhinde**

Buldum ben anı münçî bâ-ḥaşlet-i rahmânı

Sivâsî

SONUÇ

Netice olarak Cahiliye döneminin en etkili sanat faaliyeti olan şiir, İslam öncesi Arap toplumunun vazgeçilmez bir ifade aracı olarak kullanılmıştır. Çünkü daha o dönemde kaside iç yapı ve vezin bakımından olgunluğa ulaşarak klasik formunu kazanmıştır.

Biçimsel özellikleri ve içerik yönüyle Arap şiirinin en gelişmiş formu olan bu kasidelerin içerikleri övgü (medih), yergi (hiciv), övünme (fahır) veya kahramanlık taslama (hamaset) gibi zamanla değişmiş, klasik formdan uzaklaşmalar görülmüş “methiye” ve “hicviye” gibi bağımsız şiir türleri ortaya çıkmıştır. Ve yine Arap şiirinin ilk ve en köklü nazım şekli olan ve belli bir maksatla yazılan bu şiir, gelişim sürecine devam etmiş, Hz. Peygamber’i methetmek maksadıyla yazılan müstakil eserlerden olan Kaside-i Bürde ve Kaside-i Bürde Tercümeleri ortaya çıkmıştır.

İnanç, tutum ve davranışları İslami dönemden ayırt etmek için kullanılan Cahiliye kavramı ve Cahiliye dönemi ise yaşanmış, bitmiş olan tarihi bir süreci değil bir kültürü temsil ettiği için birçok eserde olduğu gibi Kaside-i Bürde’lerde de bu kültürün izlerine rastlamaktayız. Hatta İslam’dan sonra ve Hz. Peygamber döneminde dahi bu izlere rastlamak mümkündür. Zira İslam bu dönemin bazı güzel davranışlarına sahip çıkmış, onları korumuştur.

Bu sebeple Cahiliye kültürünün en dikkat çekici özellikleri araştırılmış, Arapların siyasi ve sosyal hayatlarına yön veren örf ve âdetleri incelenmiştir. Cömertlik, ahde vefa, hakemlik, yemin vb. âdet ve edeplerine değinilmiş, bu çağın kısa bir panoraması çizilmiş, dönemin din anlayışlarının ve toplum yapılarının ipuçları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Her medeniyet kültür varlıklarını çeşitli yollarla ithal ve ihraç eder. Tercümeler bu alışverişin somut örneklerinden biridir. Birçok tercümede olduğu gibi Kaside-i Bürde Tercümeleri de medeniyetler arasındaki etkileşimlerin kapılarını aralamış, İslam’ın gözbebeği olan Peygamber sevgisinin tezahürü ve daimiliğinde önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Mehmet Nurullah (2011), *Nüzul Sürecinde Önceki Hukuk Sistemlerinin Değeri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- ARMUTÇUOĞLU, İlhan (2009), *Kaside-i Bürde*, İstanbul: Erkam Yayınları.
- ATEŞ, Ali Osman (1996), *İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- AYYILDIZ, Erol (1999), *Harputi’nin Kaside-i Bürde Şerhinin Dilbilgisi ve Belâgat Açısından İncelenmesi*, Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yay., No:8, s.515.
- BARIŞ, Mustafa Necati (2012), *Cahiliye Döneminde Yargı Sistemi*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17:1,2, s.162.
- BEESTON, Alfred Felix Landon (1979), *Muallakat*, Çeviren: Süleyman Tülücü, Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Ankara, s.419.

- ÇAĞATAY, Neşet(1957), *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed(1986), "*Kaside*", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II, Sayı: 415-416-417/Temmuz, Ağustos, Eylül, s.17.
- ÇELEBİ, Ahmed(1997), *İslâm Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*, Çev. Hasan Fehmi Ulus, İstanbul: Seriiye Kitapları.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil(1988), *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler*, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, s. 356.
- ELİAÇIK, Muhittin (2009), *Şemsi Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü'r-Rivâye Tercümesi, Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı:2, s.16.
- FURAT, Ahmet Suphi(1996), *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- İslam Ans., *Kasîdetü'l-Bürde Mad.*, C. 24, s. 568.
- KADEMOĞLU, Mahmut Rifat (2000), *Kaside-i Bürde*, Şâmil İslam Ansiklopedisi, C.4, Şâmil Yay., İstanbul, s.279.
- KAHRAMAN, Bahattin(1997), *Le'âli ve Abdurrahîm Karahisârî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, s.57.
- KAHRAMAN, Bahattin(1991), *Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Etrafında Yazılmış Türkçe Eserler*, *S.Ü. Fen-Edebiyat Fak., Edebiyat Dergisi*, Sayı:6, s. 173.
- KAYA, Mahmut(1998), *İmam Busîrî ve Kasîde-i Bürde*, *Altınoluk Dergisi*, Sayı:154, s.38.
- KIZILCIK, Abdullah(2006), *Muhadram Şairlerden Hassân b. Sâbit'in İslâmî Döneme Ait Şiirlerinde Tema*, *Nüşa*, Yıl: VI, Sayı:20, Kış, s.78.
- KUZUBAŞ, Muhammet(2007), *Muhammed Fevzî'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi)*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1/1, s.156.
- LEVEND, Agâh Sırrı(1984), *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Yayınları.
- LEVEND, Agâh Sırrı(1972), *"Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri "* Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara.
- MAKSUDOĞLU, Mehmed(2009), *Hz. Muhammed*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Mevlânâ Şiblî Numânî (2002), *Son Peygamber Hazret-i Muhammed Sîretü'n-Nebî*, Çev. Yusuf Karaca, İstanbul: İz Yayınları.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b.el-Haccâc el-Kuşeyrî(1955), *Sahihu Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- ÖZMEN, Ferihan(2012), *Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Cahiliye Araplarında Ahlak*, *Journal of the Human and Social Science Researches*, Cilt 1, Sayı.3, Volume 1, Issue:3, 2012, s.311.
- SAK, Vesile Albayrak (2013), *Said Paşa'nın Kaside-i Bürde Tahmisi*, *Turkish Studies International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9 Summer 2013, p.523-559, ISSN:1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5038>, ANKARA-TURKEY.

- SAK, Vesile Albayrak(2014).*Şemseddin Sivâsî'nin Kaside-i Bürde Tercümesi*,**Turkish Studies International Periodical For The Language,Literature and History of Turkish or Turkic**,Volume9/3Winter 2014, p.91-110,ISSN: 1308-2140,www.turkishstudies.net,DOI Number:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6349>,ANKARA-TURKEY.
- SARIÇAM, İbrahim(2001), *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: TDV Yayınları.
- SUZAN, Yahya (2010), *Arap Şiirinde Bir Nazım Türü: Tahmis*, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı: III, Nisan, s.54.
- ŞAHİN, Ebubekir Sıddık (1997), *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mustafa İsen), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ŞAHİN, Şener (2011), *Klasik Arap Edebiyatında Sofra Mizahı Tipler ve Temalar*, Bursa: Emin Yayınları.
- TANYU, Hikmet(1980), *İslamıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., No:148, Ankara.
- TOSHİHIKO, İzutsu(2013), *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*, Çev. Selahaddin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları.
- TUZCU,Kemal(2007), *Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler*, Ankara Ü., **Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi** 47, 2, s.151.
- UZUN, Taceddin(1996), *Hız. Peygamber'in Belâgatı*, Konya.
- YALTKAYA, Şerafettin(2007), *Arap Edebiyatı*, Sadeleştiren: Ali Yılmaz, Cumhuriyet Ü., **İlahiyat Fakültesi Dergisi** XI/2, s.470.
- YAVUZ, Yusuf Şevki(1991), *"Aşura Maddesi"*, İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C.4, İstanbul, s.24-26.
- YENİTERZİ, Emine(2002), *Türk Edebiyatında Na'nlara Dair*, Türkler, C.II. Ankara, s.762.
- YENİTERZİ, Emine (1993), *Divan Şiirinde Na't*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ZEYDAN, Abdülkerim(1985), *İslâm Hukukuna Giriş*, Tercüme Ali Şafak, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- ZEYDAN, Corci(1978), *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Çev. Zeki Megâmiz, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- ALBAYRAK SAK, V., Kaside-i Bürde Tercümelerinde Cahiliye Dönemi Gelenekleri, **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 10/8 Spring 2015, p. 385-404, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8248>, ANKARA-TURKEY